

Ивана Јовановић*
ОШ *Свети Сава*
Крушевац

<https://doi.org/10.18485/zivjez.2018.38.1.1>
811.163.41'38:070
Прегледни рад

НОВИНАРСКЕ ФОРМЕ У ТЕОРИЈИ И НАСТАВНОЈ ПРАКСИ

У раду се разматрају жанровске форме у новинарству, и утврђује се место новинарске стилистике у наставној пракси. У филолошком приступу новинском медију инсистира се на текстолошкој методи, јер је текст писмени производ стваралачког чина новинара, а у методичком – разматрају се наставно-оперативне могућности у анализи новинског текста и новинске поруке. Закључујемо да се у настави српског језика и књижевности на методолошко-методички одабраним примерима новинских текстова ученици могу сусрести са писаном и, по правилу, писменом формом текста, те и са језичком нормом, у културом уопште.

Кључне речи: жанристика, медиологија, функционална стилистика, настава.

1. Уводна разматрања – о методолошко-теоријским аспектима проучавања новинарских форми

1. Новинарство је окарактерисано као *умеће* (исп. о томе у Јовановић 2010). Значи, оно није уметност, а није ни занат. Новинарство је друштвена делатност слична политици (из чијега је крила поникла), затим просвети, науци итд. Ту наравно спада и уметност, чија искуства, као и искуства других поменутих активности, бивају уграђивана у новински текст.

а) Ив-Франсоа Ле Коадик (2005) истиче да се четири научне дисциплине и четири практичне делатности: библиотекарство, музеологија, документаристика и новинарство – баве

* vasdejks@gmail.com. Докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

изучавањем информације. За Умберта Ека (1973) информација је једна активна количина, она је нешто што се додаје ономе што већ знамо и што нам се приказује као оригинална тековина. Теоретичари новинарства под појмом информације подразумевају пре свега новинску, и разумеју је као мисаони садржај изражен у форми интерпретације или објашњења чињеница, и њену основну функцију налазе у пружању нових сазнања о свету који нас окружује. Једно излази из оваквих интерпретација – новост чини срж информације. Новинска информација, међутим, има и један културолошко-психолошки спецификум – она мора бити актуелна и занимљива за масовног реципијента.

б) Социологија, комуникологија и лингвистика комуникације, те посебно теорија новинарства, тј. журналистика, на крају и етика и естетика комуникације, – феномен комуникације осветљавају поглавито кроз семиолошку призму. Теоретичари журналистике, као Душан Славковић (1975: 17–41) и Јелена Јовановић (2010: 7–12), на пример – новинарство сматрају једним од средстава за 'масовно комуницирање'. Масовно комуницирање они дефинишу као процес размене информација у коме постоји механизам преношења порука изражених, пре свега, речима и сликом.

2. У раду ћемо поћи од тезе да новинска комуникација означава чин слања информације од њеног ствараоца и ирадијатора до примаоца, али ће питање комуникације најављеном темом нужно ограничити на перспективу жанровске диференцијације новинског дискурса, и на њену употребу у настави српског језика и књижевности, тј. употребну вредност са методичког становишта.

а) Први, и основни, комуниколошки смер објашњив је новинским текстом као инспиратором: посредством текста читалац прима информацију о одређеном саопштењу, и тако задовољава своју потребу за обавештеношћу, а истовремено на свој начин реагује на поруку. Други комуниколошки смер, тј. реакцију читалаца или тзв. фидбек – овом приликом ћемо у

разматрању заобићи. Медијски комуникативни процеси нису само интерактивна појава између два или више субјеката, или две или више група субјеката, већ њихов сплет ствара услове за формирање, развој и стабилизацију тзв. 'јавног мњења': културне атмосфере датог колектива².

б) Један од изразитих медијатора јавног мњења јесте управо новинарство, јер је оно у савременом друштву толико нарасло да је постало најважнија област интелектуалног општења међу људима. На радију и телевизији, у електронској пошти, интернету итд. – овај вид друштвеног живота далеко је превазишао књигу и остале облике јавне вербалне делатности уопште. Главна функција новинарства – према ставу изнесеном у 'Лексикону новинарства' (1979) – састоји се у обавештавању јавности о свим битним чињеницама стварности неопходним за сазнавање света у коме живимо, и без чега се људско понашање не може ефикасно остваривати.

3. У филолошком приступу новинском медију готово је немогуће избећи текстолошки приступ, јер је, по природи ствари, текст писмени производ стваралачког чина новинара. Његова композиција и језичка обележја условљена су жанром, али и индивидуалним стилем³. Садржаји новинских текстова могу бити веома разнолики јер се свеукупно друштвено искуство таложу у свакодневном животу и посебно у језику, и даље усмерава према медијима. Само се условно и грубо може говорити о информативним, едукативним, политичко-пропагандним или забавно-образовним садржајима. У свима њима

2 Управо Франц Врег (Vreg 1973) истиче да је процес комуницирања међу људима елементарни људски посредник у процесу друштвене размене мисли и ставова. На истој теоријској линији јесте и Јирген Хабермас (Habermas 1969), који јавно мњење схвата као систем културно наследних и језички организованих резерви значењских модела који репрезентују мишљење колектива. А круг теоријских истомишљеника о јавном мњењу проширују и Радоје Симић и Јелена Јовановић у својој књизи *Основи теорије функционалних стилова* (2002).

3 О стилским аспектима новинске речи исп. Јелена Јовановић (2010), Бранко Тошовић (2002) и Марин Младенов (1980).

једна општа комуникативна тежња остаје иста: учинити информацију доступном масовном адресату. На питање како то спровести – Владислава Петровић даје одговор у својој књизи *Новинска фразеологија* (1989: 52), објашњавајући је употребом уобичајених, стандардних облика и конструкција: морфолошких, лексичких, фразеолошких и синтаксичних средстава. Не треба, разуме се, искључити ни оне ређе случајеве – тежњу новинара да разбију монотонију укалупљених, шаблонизираних израза, па у ту сврху траже нов, свеж израз. Ако је естетички⁴ критериј претпостављен уметничкој комуникацији, онда је он на исти начин пожељан у новинској, посебно у неким њеним жанровима, на пример, у репортажи, карикатури и сл. – али и даље није у истој равни са етичким.

4. Теоретичари новинарства постигли су значајне резултате у методолошком и термиолошком разграничењу новинских форми, а ми ћемо се у овој тачки разматрања осврнути укратко и на медиолошке врсте. У начелу, и само донекле у ослонцу на *Новинарске жанрове* Радомира Животића (1993) – препознали смо следеће новинске вербатолошке форме: 1) праве, 2) посебне, 3) прелазне, 4) мешовите, 5) маркетиншке, 6) периферне и 7) интернет новинарство.

а) У праве новинске форме сврстава вест, извештај, коментар, чланак, белешку и сродне врсте, књижевну критику, приказ и рецензију, и карикатуру. У посебне форме спадају интервју, конференција за штампу, округли сто, анкета и изјава. У прелазне – репортажа, кратка прича и цртица, фељтон, и роман и прича у листу. Мешовите форме су портрет, сталешке форме и некролог. У маркетиншке новинске форме спадају новински огласи и рекламе. Периферне су форме стрип, укрштенице и енигматика. И коначно, интернет новинарство има, с једне стране, и текстовне врсте које подсећају на праве новинске, има, међутим, и с друге стране – различите хибридне и нове форме.

б) Према дефиницији Олге Ахманове (1966: 32), жанр представља тип говора који је одређен датим ситуацијама са

4 Исп. о томе више код Жана Кона (2001).

назначеним циљем употребе. Григориј Јаковљевич Солгањик (Солганик 1973: 19) одређује жанр као релативно устаљену композиционо-говорну схему, у којој се изражава одређени апстрактни однос говорника према предмету и садржају. Михаил Бахтин (1980: 54) заступа становиште да су језички или функционални стилови исто што и „жанровски стилови одређених сфера људске делатности и општења, а да репертоар жанрова „расте у оној мери у којој се дата сфера развија и постаје сложенија“.

в) Совјетски теоретичари (Богданов и Вјаземски 1973: 54), истина условно, издвајају две врсте жанрова: информативне и публицистичке (исп.: Славковић 1975: 128–129), мада се новинарска врста може означити и шире: „као писмено, звучно или сликовно саопштење политички актуелних, друштвено значајних, нових или поново установљених, документарно титулисаних догађаја или идејних израза“ (Марко 1972: 16–17). Са тог становишта, са становишта употребе различитих сигнала, односно техничких средстава помоћу којих се саопштавају одређени новинарски садржаји, постоје три врсте облика новинарског изражавања: а) писани, б) говорни (аудитивни) и в) сликовни (визуелни)⁵.

5. Оваква теоријски постављена жанровска диференцијација има свој практично-употребни еквивалент у дневним листовима. Наиме, рубрицизираност новина довољан је по себи композициони разврстач тема и стилова, па и читалачке публике. Обједињене у рубрике – теме су на одређени начин систематизоване по областима, обрађене у појединим жанровима и врстама текстова, а увек у складу са интенцијама и постављеним циљем новинара, његовим интересовањем, способностима, укусом итд.

5 Исп. о томе више код Душана Славковића (1975: 125–126).

2. О новинарским формама и жанровима у наставној пракси

1. У новинама се сусрећемо са писаном и, по правилу, писменом формом текста. То може бити директан сусрет са језичком културом, а у сваком случају са једним њеним аспектом – а то је језичка норма. Гледано семантички, сваки текст, те и новински, изграђује свој смисао тако што се партикуларни значењски сегменти компонују у јединствену глобалну структуру. Обично је та структура најављена експлицитно већ насловом ако је он информативне природе, или пак алузијама и асоцијацијама ако је наслов експресивне или фигуративне природе.

1.1. Шта може учинити наставник да би новинску поруку учинио пријемчивијом?

а) Поред избора садржаја занимљивих ученицима одређеног нивоа образовања, или избором општепознатих, те и актуелних садржаја и форми, – наставник преко препознатљивих формално-садржинских израза и конструкција – уводи ученике у рецептивни простор новинског дискурса на начин на који је ученик 'навикнут'. Један од методичко-методолошких задатака наставника биће да оне новинске текстове које не пишу сами публицисти, већ научници или уметници, теоријски 'умекшавају', тј. ослобађају га од чврсте терминологије или енигматског стила. С тим у вези, у наставној пракси треба избегавати публицистичке текстове о политичким збивањима, на пример, на међународној сцени, јер ћемо тамо наићи на језик дипломатије и интернационалну фразеологију, пре свега на ону која је стилски необележена.

б) У овом смислу, и сама, условно речено, категорија прималаца поруке, а то су ученици – морају бити предмет научне опсервације. Они нису стихијски укључени у комуникативни циклус масовне комуникације – као јавност, као публика или маса (с тим што овај последњи термин може имати негативну конотацију), – они су у масовну комуникацију укључени, пре свега, преко наставног-образовног програма.

1.2. У публицистици постоји велики број родова и врста, тј. жанрова – како се у теорији новинарства обично говори (и како је у *Уводу* овога рада наглашено): писмених – новинска информација, чланак, коментар, преглед, писмо, памфлет, полемика и сл.; и усмених – јавни наступ, говор, реферат, разговор. Термини жанр, род, врста итд. потичу из књижевне теорије (РКТ 1992: s. v. Уп. и Живковић 1963). У такве се категорије сврставају „књижевна дела која имају извесне заједничке и само њима својствене особине, при чему се обично не прави разлика да ли је у питању књижевни род или врста, односно подврста“.

а) У настави је пожељно иступати теоријски економично и аналитички-практично, те у том смислу овде се сматра да је добро поћи од упрошћене класификацијске схеме, и за основу узети критериј припадности текста новинском стилу. По томе би новинске текстове ваљало разврстати у две групе: у новинске у ужем смислу, или праве новинске текстове, и специјалне новинске текстове. Први су по функцији информативни, а други сем информативне имају и друге посебне намене. Уз то, теоретичари по правилу говоре и о новинарском тексту уопште, и о његовом стилу – са гледишта како 'треба', а не 'како јесте', дајући тако прилично идеализовану слику новинарства. Препоручљиво је наставнику држати се литературе у излагању о основним својствима новинских текстова, а у прегледу примера ваљало би да се потруди да покаже новинску реалност.

б) За основношколски ниво препоручљиво је обрађивати писмене форме медијског дискурса, и то не све, већ оне једноставније: вест, инвервју, извештај, коментар и репортажу. За средњошколски ниво наставе могућно је писменим формама придружити и неке усмене, нпр.: реферат или разговор о некој актуелној друштвеној, или још боље – културној теми.

2. Стога, стицање критичке медијске писмености може у великој мери да помогне ученицима да се лакше носе с овим заводљивим културним окружењем.

а) Стицање способности тумачења, критиковања и одолевања медијским манипулацијама помаже им, заправо, да се

оспособе за стварање бољег односа према доминантним медијима и култури. „Оно може ојачати суверенитет личности према медијској култури и обезбедити јој већи утицај у сопственој културној средини, као и писменост неопходну у стварању нових облика културе“ (Келнер 2004: 6). То подразумева селекцију одређених тема и одређених новинских жанрова ради њиховог методичког 'привођења' настави српског језика и књижевности. А то, по себи, подразумева и одређено методолошко калибрирање новинске грађе, као и лингвистичко сондирање, а код појединих новинских форми – и књижевно-критичко и књижевно-теоријско тумачење.

б) Зашто укључивати, према потреби – и књижевно-историјску и критичку интерпретацију? Наиме, новинарство је на својим почецима преузимало одређене моделе књижевно-уметничког говора, па се у свом даљем развоју непрестано удаљавало од књижевности, да би се данас ослањало не само на писмени израз већ и на друге кодове (визуелне, звучне и др.)⁶. А модерна књижевност је, такође, увелико иновирала традиционалну матрицу коришћењем нових изражајних средстава и поступака, – показала је способност апсорбовања свих облика језичке комуникације и њиховог активирања у поетском⁷ сликању света. На такву помисао сугерирају и компетентне речи Милоша Бандића о новинарству у *Речнику књижевних термина* (1992: s. v.). „Писано живим, вибрантним и сугестивним стилем, новинарство доприноси развоју језичког израза, а у раним епохама стварања књижевног прозног израза (код нас нпр. у другој половини 19. в.) имао је значајног удела у формирању прозног стила“.

3. Када кажемо облици новинарског изражавања или новинарски жанрови, или форме новинарског стварања, тј. новинарске врсте – онда под тим, у настави матерњег језика,

6 Управо се због тих вербалних и невербалних карактеристика данас новинарству најчешће прилази интердисциплинарно.

7 Поједини облици новинарског изражавања, чини се управо они маргинални – као што су рекламе – прагматичком инструментализацијом, доприносе формирању привидног естетског искуства.

треба подразумевати 'вест', 'извештај', 'интервју', 'белешку', 'коментар', 'репортажу' итд.

3.1. (а) Прво методолошко-методичко питање мора бити: шта је све то? Одговор је, наизглед, лако дати – у називу стоји и објашњење: то су облици, форме, жанрови, кроз које или помоћу којих новинари саопштавају чињенице, мисли, идеје, ставове; начини презентирања одређених садржаја, у нашем случају, новинарских садржаја. (б) Друго методолошко-методичко питање јесте: шта је, пак, новинарски садржај? Најбоље је у настави инсистирати да је то једноставно информација, у ширем значењу те речи. (в) Трећи методолошки корак јесте конклузивни, тј. дефиниција. Дакле, облици новинарског изражавања били би карактеристични начини којима се обликује одређена грађа ради објављивања у средствима масовног комуницирања. (г) Четврти корак мора бити сумирајући, и он се остварује тек након проведене анализе репрезентних примера доминантних новинских жанрова.

3.2. На овом интерпретативном ступњу жанр се одређује као типична форма новинарског изражавања, а пошто форма зависи од теме и циља – важно је ученицима скренути пажњу на то да су у питању садржајно-композицијске и лексичко-стилске особености. (а) Глобални закључак проистиче из свих претходних методолошких корака, и тиче се комплексне дефиниције жанра. (б) Жанр⁸ се, дакле, не одређује једном, већ целином карактеристика, тј. узимају се у обзир доминантне особености, са нагласком да на карактер жанра битно утичу индивидуалне способности писца, новинара.

8 „Жанр је мања скупина дјела унутар врсте, која садржи све особине које има врста али и неке друге“ (Солар 1991: 117), и детерминисан је карактером информације и интенцијом новинара. По Сергију Лукачу (1998: 71) постоји трипартитна подела жанрова на: а) фактографске: вест, извештај, интервју; б) белетризоване: репортажа, уметничка критика (једним делом), фелтон, хумористички текстови, карикатуре; и в) аналитичке: уводник, коментар, колумна, мале форме (белешка), уметничка критика (једним својим делом).

4. На средњошколском нивоу наставе ваљало би ученицима скренути пажњу на чињеницу да нису сви текстови објављени у новинама – новинарске врсте. Новинарски рад, у односу на друге сличне делатности, тј. оне које се тичу писања – има, наравно, понечег заједничког, али далеко више само себи својствених обележја.

4.1. Литерарни одломци или романи у наставцима, научне анализе, опште политичке студије или уско стручни прилози – сви ти текстови који се такође објављују у средствима масовног комуницирања, у основи се разликују од новинарских жанрова, иако, самим чином објављивања у штампи, на радију или телевизији, добијају неке атрибуте новинарских текстова. Па ипак, то нису и не могу бити чисти облици новинарског изражавања, јер не поштују битне принципе стварања тих облика.

4.2. У идентификацији новинског текста од помоћи ће наставнику бити инсистирање на препознавању оних елемената које мора имати сваки новинарски текст, као и информација коју тај текст доноси: новост, актуелност, истинитост и важност или занимљивост.

а) Након идентификације ових композиционо-семантичких и(ли) тематских елемената, методички је пожељно аналитички утврђивати – на одговарајућим текстовним узорцима – како се они обавезно налазе у свим облицима новинарског изражавања – у вести и извештају, у коментару и интервјуу, у репортажи и подврстама њиховим.

б) У синтетичком погледу на анализиране текстове, тј. након уочених истих или сличних особености – наставник са ученицима покушава одредити на основу квалификацијских црта, оне више, типске – класификацијске и категоризацијске. То се остварује на тај начин што се поменуте карактеристике схватају као заједничка нит жанрова и оно што их одваја од свих других врста људске делатности које имају, бар наизглед, сличности са новинарством (књижевност, пре свега). То је, ваља нагласити, предуслов стварања било ког новинарског жанра.

5. Конкретна форма, конкретна композиција и конкретна језичко-стилска обрада – само су спољни изрази ове основне функције новинарског производа. У том смислу, методичко-методолошка стратегија морала би бити заснована на утврђивању поступака и извора релевантних за новин(ар)ски облик изражавања.

5.1. У завршним разредима основне школе, а посебно у средњој школи (и опет посебно у филолошким гимназијама), важно је истаћи да је структурно-композиционо уобличење новинског текста пре свега у зависности од његове информативне функције – од циља, намере или задатка коју у себи носи као садржај (или чињеница). Други важан моменат тиче се препознавања тежње или жеље новинара⁹ да постигне одређени утицај на понашање људи.

а) Најважније је – са садржинског аспекта гледано – ученицима скренути пажњу да постоје две основне врсте облика новинарског изражавања: информативни и аналитички. У прву групу информативних облика спадају: *вест* (са подврстама: фото-вест и филмована вест), и *извештај*. У другој су групи ангажовани текстови, тј. они који изражавају ставове и мишљења, и отворено казују своје оцене – *коментар*, са подврстама: 'белешка' ('осврт'), 'друштвена хроника', 'чланак', 'рецензија', 'карикатура', као специфичан ликовно-уметнички и новинарски производ и, под одређеним условима, 'козерија' и 'сатира'; *интервју*, са подврстама: 'конференција за штампу', 'округли сто', 'анкета', 'изјава'; и *репортажа*, са подврстама: 'цртица', односно 'фичер' и, под одређеним условима, 'фелтон'.

б) Обе форме информативног новинарства ваљало би обрадити у настави, а што се тиче ангажованог новинарства – требало би издвојити само глобалне форме, док се подврстама или поджанровима може прићи селективно.

5.2. Анализом различитих новинских форми наставник заправо проводи методичку навигацију према теоријском и

⁹ На овом образовном нивоу боље је не постављати могуће смисаоне алтернате типа: уредник, власник листа и сл.

апстрактном мишљењу ученика – разуме се, увек примерено њиховим перцептивним могућностима. На тај начин се долази до закључка да се новинарски стил одликује специфичним изразом који највише зависи од жанровске опредељености. У анализи треба даље поставити питање не само лингвистичког статуса језичких јединица у новинском тексту, већ и питање њихове комуникативне вредности. А на тај се начин може утврдити да су језички елементи који реализују новински стил, у ма ком његовом жанру, увек у служби преношења поруке, и зато новинарство тако широко захвата у језички систем. И управо због тога новинарски дискурс бира стил или начин излагања којим ће на најразумљивији и најбржи начин пренети поруку најширој публици. И зато је важно, са стилистичког аспекта – проучавати не само језик¹⁰ у новинарским жанровима, већ упоредо и процес преношења информације.

6. Овим замишљеним методичко-методолошким путем – наставник се поново враћа жанру, тј. осветљава га са различитих методолошких и интерпретативних инстанци. У наставној пракси систематизација¹¹ новинарских жанрова захтева да се у обзир узму формална и садржинска мерила.

I. У формалном погледу, информација би се могла поделити на два дела: на такозвану писану информацију и фотографију, односно илустровану информацију (пошто се она често не може третирати само као додатак тексту). Са становишта садржаја, новинске информације деле се у три основне групе.

6.1. У прву групу спадају сви облици новинарског изражавања који имају за циљ, пре свега, да упознају јавност са чињеницама, дакле, облици *фактографског карактера*: то су информативне новинске форме – потпуна, непотпуна и проширена вест (извештај), затим фактографски интервју и фото-

10 У поглављу 'Новинарски алати' (2005: 49–104) – Штефан Рус-Мол даје преглед најважнијих новинарских средстава. Реч је о коришћењу стилских форми, о језику у суштини, као и о примени бројева и статистика. О ванјезичким и симболичким средствима у новинским текстовима писала је и Јелена Јовановић (2010: 230–265).

11 О томе више у: Жлендер (1967: 66–67)

вест. Како је ово најчешћа новинска форма, препоручујемо је као најчешћи пример анализе новинског текста у наставној пракси, – и показаћемо на неколико изабраних примера интерпретативни модел. Као класична, вест се најчешће појављује у средствима масовног комуницирања.

Тадић се вакцинисао против новог грипа

Председник Србије Борис Тадић вакцинисао се јуче против новог грипа. Тадић се вакцинисао на свом радном месту, у згради Председништва на Андрићевом венцу.

Председник Србије прошле седмице је рекао да чека резултате анализе да ли је на ногама преболео нови грип, како би се, ако резултати буду негативни, потом вакцинисао.

Бета (Политика, 31.12.2009, стр. 3)

Вест треба, дакле, да буде састављена тако да се чињенице опет коментаришу само чињеницама (исп.: Карвашова 1969: 43).

6.2. Проширена вест приближава се извештају:

Умало судар авиона над Београдом

Авион „боинг 777“ израелске компаније „Ел ал“ са 120 путника у понедељак око 20 часова замало је избегао судар са „Ер Франсовом“ летелицом у ваздушном простору Србије. Директорат цивилног ваздухопловства Србије саопшио је да је дошло до нарушавања норми за раздвајање између француског ваздухоплова на линији Париз–Софија и израелског авиона на линији Тел Авив–Њујорк... Контрола летења је о догађају обавестила српске ваздухопловне власти, које су одмах обавиле инспекцијску контролу... О поменутом догађају и резултатима анализе обавештене су ваздухопловне власти Израела и Француске.

М. Л. (Политика, 31.12.2009, стр. 2)

Овај текст има много елемената извештаја. Али како су остали подаци подређени кључној вести о избегавању судара авиона, сматрамо да су остали узети да би послужили као

подлога за коментар о раду београдске контроле летења. Вероватно је овде могуће наћи и елементе званичног саопштења са циљем да се поменута Дирекција заштити од евентуалних последица, и сл.

6.3. Фото-вест може имати двојаку функцију: да буде само илустрација, допунско објашњење, документ, односно аргумент једном новинарском напису, или да, као потпуно самостална рубрика, без текста или са свега неколико редака текста, информише, па и протумачи догађај. Пошто делује визуелно, фото-вест је, по правилу, снажна, упечатљива, убедљива и сугестивна.

Ова вест је један од визуелних (сликовних) начина новинског изражавања. Може се рећи да садржи неке од елемената новинског изражавања, као означног аспекта и зато представља информативни облик изражавања, али се може приметити да информација није толико важна. У овој вести можемо добити одговоре на свих пет питања (ко, где, када, шта, како). Дакле, ово је једна визуелна вест, тј. фото-вест која сликом саопштава свој садржај, тумачи догађај, а употпуњена је са врло мало текста, тачније само са једном реченицом, која нам даје кључну информацију и упечатљивим насловом, који је само додатно прецизира.

6.4. Филмована вест се знатно разликује од фото-вести. Забележена на филмској траци она има изванредне квалитете јер догађај приказује управо онакав какав је – у кретњу, у свим његовим фазама. Филмована вест, као и фото-вест, има и дру-

гу функцију: да сачува од заборава прошлост (исп.: Славковић 1975: 159–160).

Nakon što temperatura poraste za par stupnjeva otopit će se led na polovima, podići razina mora, a postoji opasnost i od novog ledenog doba

METRO | 06:30 | 06.12.2009 | 24sata

(1) За стварање вести потребан је релативно строг план изградње, и њена композиција треба да личи на пирамиду. Језички кратке, јасне и некоментарисане вести садржајно треба да буду одређене одговорима на помињаних пет питања¹². У врху вести стоји најважнија информација, о којој се у литератури говори као о 'климаксу првог принципа'. Важност¹³ информације додатно се истиче и у наслову рубрике. У првом реду, обично одштампаним масним словима, садржана је суштина 'вести', која треба да садржи одговоре на питања, и да не понавља формулације наведене у наднаслову, да не би коришћењем истих реченица постала досадна за читање. Извештавање се затим шири, пратећи по важности, од важнијих ка мање значајним. Посматране с краја, реченице вести би требало да буду све краће, не губећи на информативности садржаја.

(2) На основу свих изнетих ставки, можемо произвести закључак да је вест кратко и актуелно обавештење, које треба да пружи велики број информација уз ограничење броја слова,

12 Број елемената креће се од три или пет до седам и више – Ко? Шта? Када? Где? Како? Зашто? Одакле? И сл.

13 Новинска вест се одликује посебном техником; значај вести се истиче местом у листу, графички – обликом и величином слова, допуњује сликом или цртежом (што јој повећава снагу аутентичности), или, ако су вести мањег значаја, објављују се у низу.

јер је једна од претпоставки вести управо сажетост. Осим тога, она мора да поштује начела писања, а то су, подсетићемо се, јасност, концизност, тачност, живост и складност.

II Ваљало би се, даље, бавити поделом новинских текстова према садржинском критерију, и издвојити другу групу коју би сачињавали новинарски жанрови који износе оцене, мишљења и ставове о одређеним чињеницама, односно о догађају, дакле, *аналитички облици* – као што су: коментар, чланак, аналитички интервју, рецензија и фото-коментар. Препоручујемо у настави примену сличног интерпретативног модела који је спроведен у анализи вести.

III Трећу групу представљале би новинарске врсте код којих новинар жели да јавности дочара атмосферу о чињеницама, односно догађају, да живо и сликовито изрази своја осећања и свој однос према догађају. Ови облици новинарског изражавања обично се називају *белетристичким* (репортажа и фото-репортажа). Осврт, белешка, цртица, друштвена хроника итд. по својој основној унутрашњој грађи, композиционој архитектури и начину тематске обраде немају карактеристике жанрова, већ могу бити само видови одређеног жанра.

7. На основу проведених анализа и интерпретација – наставник може приступити уопштавању, тј. и дефинисању новинарске врсте.

7.1. Новинарска врста (појава) представља језичку репродукцију догађаја која пролази кроз призму стваралачког субјекта, то је стварност ухваћена схватањем субјекта и његовим ставом према њој, претворена, репродукована у другој супстанци: језичкој. Некада је новинарска врста идејна производња која се не ослања на непосредно посматрање и на директну репродукцију догађаја, већ на субјективно сазнање и хтење. Она је, затим, не директни одраз, већ некако одраз тог одраза, конзервисаног у мислима субјекта (уп.: Марко 1972: 31–32). Неке новинарске врсте постају то зато што се полази од извесног догађаја, или од одређеног презентовања идеје. Друге, пак, врсте настају тако што су догађај или презентовање

идеје индиректни подстрек, стварање које значи изражавање субјективног мишљења и осећања (исп.: 'белешка', 'есеј'). На крају, поједностављено би било и пожељно закључити да простим регистровањем догађаја настаје вест, а на основу објашњења догађаја постаје коментар.

7.2. Тек на средњошколском нивоу, или на додатној настави са најуспешнијим ученицима, треба скренути пажњу на чињеницу да се у штампи нарочито (а на радију и телевизији знатно мање) налазе и друге врсте прилога (рубрика) које су у слабој вези са уобичајеним облицима новинарског изражавања. То су, на пример: 'роман', 'прича', 'рубрика', 'лекар вам одговара' или 'правник вам одговара', затим, 'шах', па 'лов и риболов', 'да ли знате', 'кутак за филателисте и аутомобилисте' и, најзад, 'стрип' и 'огласи'.

а) Прво се треба упитати да ли су то прави новинарски производи. Ако нису – откуда у штампи, а ако јесу – зашто не подлежу принципима новинарског изражавања. Пре свега, треба рећи да су новине веома богат мозаик састављен од безброј различитих и разнобојних 'каменчића' и да, и по томе, одражавају сву шароликост и богатство живота. Ове рубрике и прилози нису све прави новинарски производи, иако већина од њих носи у себи неку информацију чија садржина, очигледно, има какве-такве везе и додирне тачке са људском активношћу, пре свега. Нису прави новинарски производи јер им недостају – како кад и како у којој рубрици – по неки од основних елемената пуне информације: или права новост, или актуелност, или важност, а у неким од прилога, као у роману или причи, чак нема ниједног од тих елемената.

б) Објављивање ових рубрика у штампи, пре свега, доказ је чињенице да се води рачуна и о оној људској природној потреби за разонодом, забавом, за хобијем који за појединце значе веома много. Дакле, и тим својим делом материјала штампа (и не само она) испуњава једну од њених значајних функција – рекреативно-забавну, – „поред тога што може позитивно да утиче у образовно-културном смислу“ (Славковић 1975: 130–131).

3. Закључна разматрања

1. У овом прилогу покушали смо скренути пажњу на текстовне или жанровске форме у новинарству, и утврдити место новинарске стилистике у наставној пракси.

а) Питање је, дакле, како функционална стилистика уопште, и новинарска посебно, квантитативно и квалитативно учествују у организацији наставе предмета који се зове српски језик, односно матерњи језик, и какви су им практични и методички циљеви. Како новинарство бира стил којим ће на најразумљивији и најбржи начин пренети поруку најширој публици, – тако се стилистика не бави само језиком у новинарским жанровима, већ упоредо и процесом преношења информације.

б) Композиција и језичка обележја новинског текста условљена су жанром, али и индивидуалним стилем, тако да његова стилистичка анализа иако условљена општим принципима лингвистичке и стилистичке анализе текста уопште, – у великој мери зависи од новинских родова и врста, тј. жанрова: како писмених (новинска информација, чланак, коментар, преглед, писмо, памфлет, полемика и сл.), тако и усмених (јавни наступ, говор, реферат, разговор).

2. У методичком приступу новинарским формама важан је одбир садржаја – препоручују се општепознати и актуелни текстови, а пожељно је и да су занимљиви. Пожељно је, такође, да су за ученике ти текстови перцептибилни.

а) Ваљало би најпре скренути пажњу на чињеницу да језички систем поседује свој стилски потенцијал и ван, и пре сваке употребе. Питање је како ћемо у комуникацији писменој или усменој искористити тај потенцијал. Просто се може поћи од тога да језички систем има неке своје нивое, подсистеме – фонолошки, морфолошко-творбени, синтаксички, те и лексички. Управо настава граматике прати ове хијерархијски постављене нивое. Ту су још и други системи: фразеолошки, паремиолошки, као и друге изоловане (идиоматизоване) фор-

ме, и коначно – ту је и функционално раслојавање језика по стиловима: у чијем се опсегу прати новинарски дискурс.

б) Новинарска стилистика има широк репертоар тема значајних за увиђање вредности језичког система, његовог функционалног капацитета, а олакшава и разумевање језика у употреби – како у комуникативној уопште, са свим својим разноврсностима, тако и у медијској употреби посебно.

в) Од великог је методичког значаја успоставити везу између часова граматике и часова функционалне стилистике, тј. новинарске. Довољно је поћи од питања – какав је језик који налазимо у новинским формама? Шта је то што ствара утисак 'посебног језика'? Да ли су језичка и стилска норма исто? Како су повезане језичка култура и новинарска стилистика? Да ли су све стандардне форме и стилски успеле?

в1) На синтаксичком плану, у проучавању новинског текста – стилистички су релевантни, на пример, ред речи, те и дужина исказа, па тип исказа, оптимална форма за дату комуникативну ситуацију. То су важна питања стилизације исказа и текста у целини.

в2) На лексичком плану интересантно је пратити парадигматску варијацију речи – синонимију, антонимију, хомонимију, паронимију, и како ове појаве доприносе избегавању понављања и монотоније у новинском говору, и како се у белетризованим новинским формама на овај начин остварује експресија: игра речи и друге стилске фигуре – метафора, метонимија, синегдоха.

в3) Фразеолошке, пословичке и друге форме у новинским текстовима посматрају се као готови обрасци који имају не само стилистички, већ и културолошки значај. Ученици увиђају како збир значења појединачних речи није једнак значењу фразеолошке конструкције. На томе се врло очигледно могу разматрати основна и пренесена значења. Сем тога, наставник упућује ученике и на то да неки функционални стилови имају сопствену фразеологију, а у томе се издваја управо новинарски.

3. Друго што сматрамо важним приметити у настави језика, а посебно у настави књижевности – јесте језик у белетризованим новинским текстовима. Препознаје се стилизација језика у овим формама, као и начин изградње текстовне композиције. Поставља се питање како се језичке јединице изводе из неутралне позиције, тј. како се активирају. Одговор на ово питање може бити један за основношколски ниво – то су стилске фигуре. За средњошколски ниво – треба разграничити сложене стилске операције, тј. фигуре, од простих – као што су варирање квантитета, квалитета и интензитета.

4. Закључак је наших разматрања да се у настави српског језика и књижевности на методолошко-методички одабраним примерима новинских текстова ученици могу сусрести са писаном и, по правилу, писменом формом текста. То може бити директан сусрет са језичком културом, а у сваком случају са једним њеним аспектом – а то је језичка норма.

ИЗВОРИ

Блиц 2007: *Блиц*. ЕуроБлиц [Online], [www.blic.rs], (приступљено 04. 09. 2007: 10:26).

Политика 2009: *Политика*. Бета [Online], стр. 2, 3, [www.politika.rs], (приступљено 31. 12. 2009: 10:26).

24 sata 2007: *24 sata*. METRO [Online], [www.24online.info], (приступљено 06. 12. 2009: 06:30).

ЛИТЕРАТУРА

- Ахманова 1966: Ахманова, О. *Словарь лингвистических терминов*. Москва.
- Бандић 1992: Бандић, М. И. Новинарство (или новинство, журнализам). У: *Речник књижевних термина*. Београд: Нолит.
- Бахтин 1980: Бахтин, М. *Марксизам и филозофија језика*. Београд: Нолит.
- Богданов, Вјаземски 1973: Богданов, Н. Г./Вјаземски, Б. А. Жанрови литерарних материјала, *Информисање у пракси*, 7, 47–60.
- Врег 1964: Vreg, F. Feljton u listu, у: В. Novak (прир.): *Suvremeno novinarstvo*, Zagreb: Stvarnost, 188–201.
- Еко 1973: Еко, У. *Култура, информација, комуникација*. Београд.
- Живковић 1963: Живковић, Д. *Теорија књижевности са теоријом писмености*. Београд: Научна књига.
- Животић 1993: Животић, Р. *Новинарски жанрови*. Београд: Институт за новинарство.
- Жлендер 1967: Жлендер, Д. Жанрови у нашој штампи, *Новинарство*, 1, 58–67.
- Јовановић 2010: Јовановић, Ј. *Лингвистика и стилистика новинског умећа*. Београд: Јасен.
- Карвашова 1969: Карвашова, П. Радио-вест, *Информисање у пракси*, 4, 37–49.
- Келнер 2004: Келнер, Д. *Медијска култура*. Београд: Клио.
- Коадик 2005: Ле Коадик, Ив-Ф. *Наука о информацијама*. Београд: Клио.
- Кон 2001: Кон, Ж. *Естетика комуникације*. Београд: Клио.
- Корни 1999: Корни, Д. *Етика информисања*. Београд: Клио.
- ЛН 1979: *Лексикон новинарства*. Београд: Савремена администрација.
- Лукач 1998: Лукач, С. Објективно и субјективно, *Савремено новинарство*, 11, 78–89.
- Марко 1972: Марко, М. Новинарски жанрови, *Информисање у пракси*, 5, 9–31.
- Младенов 1980: Младенов, М. *Новинарска стилистика*. Београд: Научна књига.
- Петровић 1989: Петровић, Вл. *Новинска фразеологија*. Нови Сад: Књижевна заједница.
- Рус-Мол 2005: Рус-Мол, Шт. *Новинарство*. Београд: Клио.
- РКТ 1992: *Речник књижевних термина*. Институт за књижевност и уметност.

- Симић, Јовановић 2002: Симић, Р./Јовановић, Ј. *Основи теорије функционалних стилова*. Београд: Јасен.
- Славковић 1975: Славковић, Д. *Основи новинарства и информисања*. Београд: Радничка штампа.
- Солар 1991: Solar, М. *Теорија књижевности*. Zagreb: Školska knjiga.
- Солгањик 1973: Солганик, Г. Я. *Синтаксическая стилистика*. Москва: Высшая школа.
- Тошовић 2002: Тошовић, Б. *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.
- Хабермас 1969: Habermas, J. *Јавно мњење*. Београд: Научна књига.

Ivana Jovanovic

JOURNALIST'S FORMS IN THE THEORY AND TEACHING PRACTICE

Summary

In this report we try to draw attention to the textual and genre forms in journalism, and to set the place of journalistic stylistics in teaching practice. (1) In philological approach to the journalistic medium, it is nearly impossible to avoid the textual approach, because the text is a written product of a journalist's creative work. (2) In methodical approach to journalistic forms, the important question is what can a teacher do to make a journalistic text and message more susceptible. Besides choosing interesting, worldwide or contemporary subjects, the teacher also chooses texts with no settled terminology or enigmatic style. The conclusion is that, in teaching the Serbian language and literature based on methodologically and methodically chosen examples of journalistic texts, the students can meet with the written form of text. It can be a direct encounter with the linguistic culture, and in any case, with one of its aspects – and that is a linguistic norm.

Key words: journalistic genres, mediology, functional stylistics, teaching practice, linguistic culture.